

UZUN HASAN'IN OSMANLILARA KARŞI KATİ MÜCADELEYE HAZIRLIKLARI VE OSMANLI- AKKOYUNLU HARBİNİN BAŞLAMASI ¹

BEKİR SITKI BAYKAL

Osmanlı Devletinin, bir imparatorluk halinde taazzuvu sıralarında, gerek doğudan, gerekse batıdan son derece tehlikeli hücumlara mâruz kaldığını görüyoruz. Bunlardan, umumiyetle Osmanlı Türklerini Avrupa kıtasından taretmek hedefiyle, batıdan gelen ve çoğu çeşitli Hıristiyan milletler tarafından Haçlı ruh hâleti ile elele verilerek yapılan saldırılar, her defasında kırılmıştır; öyleki 1448 II. Kosova meydan muharebesinden sonra batı yönünden Osmanlı Devletini tehdit edecek derecede düzenli bir kuvvet Avrupa'da artık kalmamıştır.

Buna mukabil doğu yönünden gelen hücumlar, Osmanlı Devletini büsbütün ortadan kaldırmak, yahut da o vakitler Anadolu'da yaşamakta olan birçok tâbi' küçük Beylikler menzilesine indirmek amacını güttüğünden, çok daha tehlikeli olmuştur. Bunlardan birincisi Timur'un akınıdır. İkincisi, bundan yetmiş yıl sonra yapılan Uzun Hasan'ın hücumu ve nihayet üçüncüsü de kırk yıl sonra bunu takibeden Şah İsmail'in batıya akınıdır.

Osmanlılar bu hücumlardan birincisi, yâni Timur'un ki önünde ağır bir yenilgiye uğramışlardır. Bunun neticesinde devletleri dağılmak tehlikesini geçirmişlerdir. Gerçekten de 1402 Ankara Meydan Muharebesinde hükümdarları esir düşmüş, bunu takip eden şehzade kavgaları içinde devlet büyük sarsıntılar geçirmiş ve o zamana kadar şahit olduğumuz hızlı gelişmesi uzunca bir müddet için sekteye uğramıştır. Buna mukabil Osmanlılar, doğudan uğradıkları ikinci ve üçüncü hücumları kırmağa muvaffak olmuşlar ve böylece batı tarafında Hıristiyan âlemine karşı olduğu gibi doğu yönüne doğru da devletlerini genişletmek imkânlarını sağlamışlardır.

¹ Bu yazının esasını, 1954 Ağustosunda Cambridge'de toplanmış olan ve Fakültemi temsilen iştirak ettiğim XXIII. Müsteşrikler Kongresinde yaptığım bir tebliğ teşkil etmektedir.

Burada üzerinde duracağımız mesele, doğudan gelen ikinci büyük tehlikenin, yâni Uzun Hasan hücumunun ne şekilde hazırlandığıdır. Bu hâdiseyi bütün kaplamı ile işleyip ortaya koymak burada imkânsız olduğuna göre yapacağımız iş, bugüne kadar açık olarak bilinen meseleleri bir tarafa bırakarak elimize geçen orijinal malzemeye istinaden bâzı noktaları düzeltmek, tamamlamak veya aydınlatmaktan ibaret olacaktır.

Sözünü etmek istediğimiz bu yeni malzeme, başlıca Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan diplomatik muhabereleler ile basılmamış münşeât mecmualarında raslanan birtakım mektuplar, yine basılmamış Osmanlı tarihlerindeki kayıtlar ve bir de, son derece mühim olarak, bugüne kadar ancak vasıta ile tanıdığımız Ebu Bekr Tahranî'nin Kitab-i Diyar-i Bekriyye namındaki eseridir.

* * *

1423 tarihinde Akkoyunlu şehzadesi Ali Bey'in oğlu olarak dünyaya gelen Uzun Hasan, dedesi Karayuluğ Osman Bey'in ölümü (1435) üzerine Akkoyunlu şehzadeleri arasında başgösteren kavgalar içinde büyüyerek erkenden kendini göstermiş ve nihayet 1452 yılında bütün rakiblerini bertaraf eyleyerek Beyliğin başına geçmeğe muvafak olmuştur.

O vakitler Akkoyunlu devleti, merkezi Diyarbakır (Amid) olmak üzere güneyde aşağı yukarı bugünkü Türkiye-Suriye sınırını takiben Mardin'in doğusundan Urfa'nın batısına kadar, kuzeyde de Erzurum ile Sivas'ın şimalinden geçerek Harput'a kadar uzanan ve başlıca Erzurum, Erzincan, Harput, Diyarbakır, Mardin ve Ruha gibi şehirleri içine alan ufak bir Beylik idi. Batı tarafında Osmanlılar, güney cihetinde Memlükler ve doğuda Karakoyunlular gibi kuvvetli komşuları, ayrıca da mahallî birtakım Beylikler ile Trabzon Rum İmparatorluğu gibi zaif komşuları vardı. İşte bu küçük Akkoyunlu devletinin başına geçen Uzun Hasan, Beyliği içindeki rakiblerini bertaraf ettikten sonra, yorulmak bilmeyen bir gayretle ve muhakkak ki plânlı bir şekilde durmadan memleketini genişletmeğe çalışmış, zaiflerinden başlayarak komşularına birer birer boyun eğdirmiş, sözde tâbii bulunduğu Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı 1467'de bir meydan muharebesi ile imha ettikten sonra bunun ülkelerini de ilhak ederek devletinin merkezini Tebriz'e nakletmiştir. Nihayet Horasan hükümdarı Timur Oğullarından Abu-Said'i de 1469'da

bir savaşta esir alarak İran ve Irak da dahil olmak üzere geniş bir imparatorluğa sahip olmuştur.

Böylece, Horasan'dan Sivas dolaylarına kadar uzanan muazzam bir ülkenin kudretli ve haris hükümdarı Uzun Hasan ile İstanbul'u feth ettikten sonra bir yandan Balkanlar'da topraklarını genişletirken bir yandan da Anadolu'daki küçük devletleri ortadan kaldırmağı ihmal etmeyen Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'in, birbirleriyle karşılaşmaları geopolitik bir zaruret, âdeta bir mukadderat meselesi olmuştur.

Uzun Hasan ile Fatih Sultan Mehmet arasında ilk çatışma, 1461 tarihinde Osmanlı Padişahının Trabzon seferi sırasında görülmektedir. Trabzon Rum İmparatorluğu ile Akkoyunlu devleti, öteden beri sıhrî münasebetlerle birbirlerine bağlı ve dost idiler. Son zamanlarda Uzun Hasan, Trabzon İmparatoru'nun kızı Prenses Maria (Despina) ile evlenmişti. Ayrıca hıristiyan dünyası ile sıkı münasebetlere girişmiş, Osmanlılara karşı bir Haçlı ittifakı meydana getirmek üzere harekete geçen ve doğuda müttefikler arayan Papa II. Pius'un 1458 tarihinde Gürcistan'a yolladığı elçisi Lodovico'nun gayretleri sayesinde, Gürcistan ve Trabzon devletleri ile resmen bir bağlaşma da yapmıştı. Şimdi Uzun Hasan, Osmanlılara karşı sert bir tavırla ortaya çıkıyordu. Trabzon İmparatoru David'in isteği üzerine Akkoyunlu hükümdarı, 1459 tarihinde İstanbul'a bir elçi heyeti gönderiyor, Trabzon'dan alınmakta olan haraçtan vazgeçmesini, ayrıca da Timur'un ölümünden beri Akkoyunlu Sarayına artık gönderilmemekte olan mütad hediyeleri toptan yollamasını Fatih'ten istiyordu. Kitab-i Diyar-i Bekriyye'nin de te'yid ettiğine göre, İstanbul'dan menfi cevap alması üzerine Uzun Hasan, Osmanlı himâyesinde bir Emir'in elindeki Koyluhisar'ı zapt ediyordu. Koyluhisar, çok defa zannedildiği gibi, doğrudan doğruya Osmanlı topraklarına dahil bir kale olmayıp sadece küçük bir Emaretin merkezi idi. Buralar, İstanbul'dan Erzurum'a giden yolun üzerinde strateji bakımından önemli bir bölgedir. Aynı zamanda şimalî Anadolu'ya ve Trabzon'a inen yolun da bir kilidi mesabesinde olan Koyluhisar'ı ele geçirmekle tecavüzkâr niyetlerinin ilk tezâhürüne şahit olduğumuz Uzun Hasan'dan bu kaleyi almak için Osmanlılar tarafından girilen ilk teşebbüsler semeresiz kalmıştır. Yine bu sıralarda Uzun Hasan'ın, Trabzon Rum İmparatorluğu'nun hâmesi tavrını takındığını görüyoruz. Nitekim o, Fatih Sultan Mehmed

Trabzon'un fethine giderken, kuvvetlerinin başında olduğu halde Erzincan dolaylarına kadar gelmiş ve buralardan Osmanlı ordusunu tehdit eder bir vaziyet almıştır. Fakat, bu arada Koyluhisar'ı ele geçirmiş bulunan Osmanlı kuvvetleri ile yaptığı ilk silâh denemelerinde kendisi için başarı ümidi görmemiş olacak ki, Fatih'in Trabzon'a gitmesine engel olmak teşebbüsünden vazgeçerek onunla anlaşmayı tercih etmiştir. Neticede Uzun Hasan, elçi olarak Osmanlı Padişahına gönderdiği annesini, Fatih'in sefer sonuna kadar yanında alıkomasına razı olmak ve zevcesinin memleketi ve müttefiki Trabzon'un Osmanlılar eline geçmesini uzaktan seyr etmek zorunda kalmıştır.

Bununla beraber Uzun Hasan, Anadolu'ya hâkim olmak hususunda Osmanlı Padişahına rakabet etmekten aslâ vazgeçmiş değildir. Ancak, o zaman için henüz kâfi derecede ilerlemiş bulunmayan hazırlıklarını tamamlamak için katî hesaplaşmayı istikbâl tehir etmek zaruretini duymuştur. Osmanlılar Anadolu'da doğuya doğru daima genişliyorlardı. Bu durum karşısında iki devletin birbirleriyle çatışmalarına vesile teşkil edecek fırsatlar nasıl olsa çıkacaktı. Nitekim çok geçmeden böyle bir mesele zuhura gelmiştir:

1464 tarihinde Karaman Beyi İbrahim ölüyor. Daha sağlığında en büyük oğlu İshak'ı kendine veliaht tâyin ettiği için, Fatih'in halasından doğmuş bulunan diğer beş oğlu, babaya ve üvey kardeşe karşı birleşerek mücadeleye başlıyorlar. İbrahim Bey'in ölümü üzerine bu mücadele daha da şiddetleniyor ve neticede diğer kardeşlerinden de yardım gören Pir Ahmed, İshak Beyi yenerek Konya'da Karaman tahtına oturuyor.

İşte bu taht kavgaları, Karaman'ı iki büyük komşusu arasında bir nüfuz mücadelesi sahnesi haline sokmuştur. Geopolitik mevki bakımından Karaman, Anadolu hegemonyası için son derece önemli bir bölgedir. Bu itibarla, ne Fatih Sultan Mehmed'in, ne de Uzun Hasan'ın orada olup bitenlere bigâne kalması mümkün değildi. Kaldı ki Karamanoğlu, Uzun Hasan'ın eski bir müttefiki idi. Uzun Hasan'ın, doğuda Karakoyunlular gibi kudretli bir düşmana karşı tasavvur ettiği plânlarını gerçekleştirebilmek için Karaman'ı nüfuzu altında bulundurmamak suretiyle gerisini emniyet altına almak istemesi gayet tabii idi.

Diğer taraftan güney komşuları Memlûkler de Karaman ile yakından ilgili idiler. Osmanlıların müttemadî baskıları karşısında İbrahim Bey 1455 yılı başında Kahire'ye bir elçi yollayarak Mısır

Sultanından yardım istemişti. Fakat, Sultanın Osmanlılarla bozuşmak için şimdilik ciddî bir sebep görmediği yolundaki cevabı üzerine İbrahim Bey saldırgan bir siyasete dönerek Mısır ile arayı açmış ve nihayet 1458 tarihinde aralarında akdettikleri bir barışla iki devlet, bundan böyle Osmanlı tehlikesi karşısında dost geçinmeye başlamışlardı. Gerçekten de Memlük Sultanı, gittikçe büyüyen Osmanlı tehlikesi -Memlüklere tâbi' Beylikler Osmanlılara temâyül göstermişler, hususiyle Dülkadır Oğlu Melik Arslan Bey 1464'te Fatih ile anlaşmıştı- karşısında birtakım tedafüü tedbirlere başvurmuş, bu meyanda Uzun Hasan ile bir ittifak da yapmıştı. Kendi topraklarına giden istilâ yolu üzerinde bulunan Karaman bölgesinin Osmanlı nüfuzuna girmesine mâni olmak, elbette ki Memlük Sultanı Hoşkadem'in belli başlı hedeflerinden biri olmak lâzım geliyordu.

Ağabeyisi İshak ile baba tahtı için mücadele ederken Pir Ahmed'e, Osmanlı kuvvetlerinin fiilen yardım etmiş olduklarına dair elimizde bâzı ipuçları yok değildir. Herhalde şurası muhakkaktır ki Osmanlılar, bu şehzade mücadelelerinin ilk safhasında Pir Ahmed'in tarafını tutmuşlardır. İshak Bey'in Mısır'a göndermiş olduğu elçilerin ifadeleri bu hususta hiçbir şüpheye mahal bırakmamaktadır. Bu elçileri vasıtasıyla İshak Bey, kendisinin Memlük Sultanları nâiplerinden olduğunu bilhassa belirtiyor babası tarafından veliaht tâyin edilmesine rağmen, kardeşlerinin bunu tanımıyarak mücadeleye giriştiklerini ve dayılarının oğlu olan Fatih Sultan Mehmed ile anlaşuklarını bildiriyor; bu durum karşısında Sultan Melikü'z-Zahir Hoşkadem'den himâye istiyordu. Bunun üzerine Sultan Hoşkadem, İbn-i Tangriberdî'ye göre, bütün imkânları ile İshak Bey'e yardım vaadinde bulunmuş ise de, fiilî sahada onun bu yolda herhangi bir hareketine şahit olmuyoruz.

Osmanlı kaynakları, İshak Bey'in Mısır'a elçi gönderdiğinden hiç bahs etmezler ve ancak Uzun Hasan'a yolladığı bir elçi ile bunu imdada çağırmış olduğunu söylerler ². Bunun üzerinedir ki Uzun Hasan harekete geçerek Erzincan ve Sivas üzerinden Karaman'a yürümüş, İshak ile birleşerek Pir Ahmed'i kovmuş ve İshak'ı Karaman tahtına oturtmuştur ³.

² Meselâ Âşık Paşa Zade, s. 167.

³ Bu kayıtlara istinaden Hammer ve Babinger.

Osmanlı kaynaklarının verdikleri bu malûmat ise doğru görünmüyor. Çünkü ne Uzun Hasan'ın "Bilâd-i Vilâyât-i Karaman" ileri gelenlerine hitaben çıkardığı 3 Eylül - 2 Ekim 1464 tarihli "Nişan-i Hümayûn"da ⁴, ne de Kitab-i Diyar-i Bekriyye'de İshak Beyin böyle bir müracaatta bulunduğu dair herhangi bir kayda raslanmıyor. Öyle anlaşılıyor ki Akkoyunlu hükümdarı, müstakbel plânları için hayatî denecek derecede önemli bir bölge olan Karaman'a İshak Beyin bir dâveti üzerine değil, fakat daha ziyade kendi gayeleri için, hem de İbrahim Bey'in ölümünü haber alır almaz yürümüştür. Kitab-i Diyar-ı Bekriyye'de İbrahim Bey'in vefatından sonra Dulkadır Oğlu Melik Arslan Bey'in Karaman'a saldırdığı, bu hücum karşısında Karaman halkının Uzun Hasan'ı dâvet ettiği ve böylece onun Karaman'a girerek Dulkadır Oğlu'nu Karaman'dan çıkardığı söylenmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Dulkadır Oğlu, Karaman'daki karışıklıklardan faydalanarak bâzı toprak kazançları temin etmek teşebbüsüne girişmiş, fakat Akkoyunlu hükümdarının harekete geçmesi üzerine geri çekilmiştir. Nitekim Uzun Hasan'ın Divriği ve Darende Naiblerine yazdığı mektuplar da bu hususu teyid etmektedir ⁵.

Uzun Hasan'ın bu müdahalesine karşı Fatih Sultan Mehmed'in reaksiyonu çok şiddetli olmuştur: Hemen ertesi baharın Fatih, Pir Ahmed'in yardımına koşarak onu yeniden tahta oturtmuştur (1465 baharı). Pir Ahmed, Osmanlı şehzadesi Bayezid'e yazdığı bir mektupta ⁶ kendisini Fatih'in nasbetmiş olduğunu sarahatla ifade ettiği gibi Kayseri surlarına yerleştirilmiş olan Pir Ahmed'e ait 870 tarihli tâmir kitabesinde geçen "bende" tâbiri de bu huhusu teyid etmektedir.

Görülüyor ki Osmanlılar, Karaman bölgesini kendi nüfuzları altında tutmak kararındadırlar ve bunun için herşeyi yapmağa azmetmiş bulunmaktadırlar. Buna mukabil Uzun Hasan, İbrahim Bey'in ölümü üzerine giriştiği Karaman teşebbüsü ile Anadolu'ya hâkim olmak bahsında Osmanlılara rakip olacağını göstermiş olmakla beraber, Fatih'in son müdahalesi karşısında yine geri çekilmek zaruretini duymuştur. Esasen kendisine sığınmış olan İshak Bey

⁴ Adnan Erzi, Uzun Hasan ve Fatih Mücadelesi, (henüz basılmamış habilitasyon tezi, s. 113).

⁵ Ibn-i Tangriberdi'de.

⁶ Adnan Erzi, adı geçen tez, s. 122-123.

de 870 Muharreminde (24 Ağustos — 22 Eylül 1465) ölmüştür. Neticede, tıpkı vaktiyle Trabzon meselesinde olduğu gibi şimdi de Karaman'a hâkimiyet meselesinde henüz Osmanlılarla boy ölçüşemeyeceğini anlayarak bir defa daha ricat etmiştir. Gerçekte Uzun Hasan, Osmanlılarla katî bir hesaplaşmayı göze alacak kudreti henüz kendinde görmemektedir. Hakikaten de onun doğuda yapılacak büyük işleri vardır. 1464-65 kışından 1468-69 kışına kadar geçen zaman zarfında hemen hemen hep doğu tarafları ile uğraşmış -Dulkadir Oğlunu mağlup ve Harput'u zapt edişi müstesna- ve bu arada en büyük hasmı olan Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ı, bunun oğlu Hasan Âli'yi ve nihayet Timur oğlu Abu Said'i ortadan kaldırarak hepsinin memleketlerini eline geçirmiştir. Böylece 1470 yılına kadar Uzun Hasan-Fatih rakabetinin herhangi bir tezahürüne raslanmamaktadır. İstanbul'da Esad Efendi Kütüphanesinde 333 numara ile kayıtlı Sarı Abdullah Efendi Münşeâtında Uzun Hasan'dan Sultan Bayezid'e gönderildiği söylenen, fakat meâlinden Şehzade Bayezid tarafından Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'a yazıldığı anlaşılan bir mektup vardır. 1467 tarihini taşıyan bu mektuptan, Uzun Hasan'ın o sıralarda Osmanlı tarafında vaziyeti idare etmekte olduğu, sadece ufak tefek akınlarla Osmanlıları oyaladığı ve Şehzade Bayezid'in, dolayısıyla Padişahın, henüz katî hesaplaşma gününün gelmediği kanaatında buldukları anlaşılmaktadır. Çünkü mektupta muharebe için arada bir sebep yoktur denilmektedir.*

Bu arada Fatih Sultan Mehmed, kendisine kâfi derecede itaatlı davranmayan Karaman oğullarını, yâni Pir Ahmed ile Kasım Beyleri mağlup ve memleketlerinden kovarak Konya'ya oğlu Mustafa'yı yerleştirmek suretiyle Karaman'ı tamamiyle Osmanlı topraklarına ilhak etmiş bulunuyordu. Bazı kalelerde bir müddet daha mukavemet gösteren Pir Ahmed de, en sonunda tutunamıyarak Uzun Hasan'a iltica etmek zorunda kalmıştı.

1469 yılına kadarki faaliyetleri ile doğu taraflarında işlerini bitirip Horasan'dan Karaman sınırlarına kadar uzanan o geniş ülkelerin hâkimi olduktan sonra Uzun Hasan'ın, şimdi tek bir rakibi kalmıştı ki o da Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmeddir. Bununla

* Bu mektup, Cihanşah'ın Fatih Sultan Mehmed'e yazmış olduğu bir mektubun cevabını teşkil etmektedir. Uzun Hasan'a karşı sefere çıkmağa hazırlanan Cihanşah, bu mektubu ile Fatih'den yardım istemişti.

katî hesaplaşma günü artık yaklaşmıştır. Maddî kuvvet bakımından Uzun Hasan Osmanlı Padişahından hiç de geri kalmamaktadır. Osmanlıların önünden kaçmış olan birçok hükümdarlar ona sığınmışlardır, ondan yardım ve himâye talep etmektedirler. Bu mazlûmların hâmesi tavrını takınan Akkoyunlu hükümdarı, şimdi kendini o haşmetli Timur'dan da daha kuvvetli, her bakımdan daha üstün görmektedir: Elimizde, aslı Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve Uzun Hasan'ın öncü kuvvetleri tarafından yapılan Tokat yağmasından hemen sonra Sivas Beylerbeyi Hamza Bey'e yazıldığı anlaşılan bir mektup vardır. Her ne kadar mektubun yazarı malûm değilse de bunun, Osmanlıların ekmeğini yemiş bulunduğunu söyleyen, Osmanlı ahvalini iyi tanıyan ve hâlen Uzun Hasan'ın yanında bulunan bir kimse tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Bu zatın, vaktiyle şarka gitmiş ve Fatih'e bir nevi hiyanet ederek Uzun Hasan'ın yanında kalmış olan bilgin Tirek Sinan oğlu Alem Bey olması kuvvete muhtemeldir. Hakikaten Alem Bey, sonradan Otlukbeli meydan muharebesinde Akkoyunlulardan esir alınıp da idam edilen yegâne bilgidir. Her ne olursa olsun, Uzun Hasan'ın tâlimatı ile yazılmış bulunduğu muhakkak olan bu mektupta Akkoyunlu hükümdarının ruh hâleti, son derece dikkate şayan bir şekilde aks etmektedir. Mektupta, Osmanlıların Timur karşısında uğradıkları felâket zımnem hatırlanılmakta, maddî ve mânevî kuvvet bakımından çok daha üstün olan, ondan çok daha büyük işler başarmış bulunan Akkoyunlu hükümdarına karşı Osmanlılar ikaz edilmekte, aynı zamanda onlara gözdağı verilmektedir. Çok karakteristiktir ki, gerek soy ve sop bakımından, gerekse şahsî kabiliyet bakımından Uzun Hasan'ın, bütün Türklerin hükümdarı olmağa en fazla lâyık bir şahsiyet olduğu da aynı mektupta ayrıca belirtilmektedir⁷.

İşte böyle bir ruh hâleti içinde Uzun Hasan, bir yandan askerî hazırlıklarını tamamlarken, bir yandan da her imkânı kullanarak Osmanlılara karşı bütün kuvvetlerini seferber etmeye çalışmaktadır. Bunların başında diplomatik faaliyetleri gelir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi o, ilk defa olarak 1460 tarihinde Trabzon İmparatorunun aracılığı ile Osmanlı devletine karşı teşkil olunmakta olan bir ittifaka girmek için batı dünyası ile temasa geçmişti. 1463 yılı sonlarında Venedik Senatosu Uzun Hasan ile bir ittifak yapmağa

⁷ Bu mühim mektubu yazının sonuna koyuyoruz. Bak vesika No I.

karar verdikten sonra her iki taraf arasında elçiler gelip gitmiş ve birtakım müzakereler cereyan etmiştir. Venedikliler ancak Ağrıboz'un kaybindan sonra işi ciddi tutmağa başlamışlar ve bu arada yapılan birçok müzakereler neticesinde nihayet Akkoyunlu hükümdarına maddî yardımda bulunmayı karar altına almışlardır. Bu olayların teferruatını Venedik elçilerinin, çoğu mükerreren kullanılmış bulunan raporlarından biliyoruz ve burada üzerinde duracak değiliz. Venedikten başka Uzun Hasan Macar ve Leh kırılları, Boğdan voyvodası ile, Papa ve Napoli kralı ile de temas halindedir. Bütün bunların gayesi Osmanlıları bir ittifak çemberi içine almak ve hazırlamakta olduğu katî neticeli hücumda başarı imkânlarını artırmaktır. Kendisinde ateşli silâhlar yoktur ve bilhassa Venedik'ten gelecek ateşli silâhlara güvenmektedir. Osmanlıları yenebilmek için, ufak da olsa, her kuvvetten faydalanmayı ihmal etmemekte ve bu hususta müslümanlarla hıristiyanlar arasında hiçbir fark gözetmemektedir. Bu meyanda Kıbrıs ve Rodos Hâkimlerine ve bir de Alâiye beyi Kılıçarslan'ın oğlu olması muhtemel Alâi Beye yazmış olduğu 21 Şubat 1471 tarihli üç mektup elimizdedir. Bu mektuplarında Uzun Hasan, doğu memleketlerini istediği şekilde düzene koymuş, Hüseyin Baykara ile anlaşmış bulunduğunu, şimdi Karaman oğlunun ricası üzerine Osmanlıları Karaman'dan çıkarmak için harekete geçmekte olduğunu, ilk yardım olarak oğlu Zeynel Bey'in komutasında 30 bin kişilik bir kuvvet yolladığını söylemekte ve kendilerinin de her türlü vasıta ile, bilhassa top silâhı yollamak suretiyle yardım etmelerini istemektedir. 1471 baharında Uzun Hasan'ın Karaman'a bir sefer yaptığı şimdiye kadar hiç bahis konusu edilmemiştir. Halbuki bu üç mektup böyle bir hareketin yapılmış bulunduğunu göstermekte ve Kitab-i Diyar-i Bekriyye de bunu teyid etmektedir. Hakikatte Uzun Hasan'ın harekete geçtiği, fakat Karaman'a girmediği anlaşılmaktadır. İhtimalki aynı tarihte Karaman'ı te'dibe giden Osmanlılar daha evvel davranmışlardır ve bu hali gören Uzun Hasan, bu defa da bir olup-bitti karşısında kalarak Osmanlılarla çarpışmayı daha sonraki bir tarihe bırakmak ve bu arada hazırlıklarını tamamlamak ihtiyacını duymuştur.

Uzun Hasan, bir yandan yabancı devletlerin yardımını temine çalışırken bir yandan da Osmanlı Padişahının önünden kaçan yabancı Beylere kucağını açmakta, bu mazlûmların hâmisi tavrını takınmakta

idi. Hem Sivas Beylerbeyi Hamza Beye yazılıp yukarıda sözünü ettiğimiz mektuptan, hem de Prof. Rahmeti Arat tarafından yayınlanan Yarlık'tan⁸ anladığımızı göre, Uzun Hasan'ın yanında mülteci olarak başlıca şu şahsiyetler bulunmaktadır :

*Veled-i Hüdavendigâr*⁹. *Karaman Oğlu Pir Ahmed ve Kasım Beyler. İsfandiyar Oğlu Kızıl Ahmet Bey. Germiyan Oğlu*¹⁰. *Dulkadir Oğlu Şah Mehmed, Rüstem ve Süleyman Beyler. İnal Oğlu. Bozca emirleri. Pazarlı Bey Oğlu. Tozanlı Oğulları. Mehmed Çelebi* ki defterdar idi ve ülkenin tamamından, hazineden ve ordunun durumundan haberdar idi.

Bu kimseler, vaktiyle Timur'un yapmış olduğu gibi, Osmanlı Padişahını yendikten sonra Uzun Hasan'ın kendilerini tahtlarına iade edeceğini ummakta ve hâmelerini biran evvel harekete geçmeye teşvik etmekte idiler. Aynı zamanda batı hıristiyan âlemi de, bilhassa son zamanlarda pek tehlikeli bir hal alan Osmanlı Padişahına karşı Uzun Hasan'ın kuvvetine büyük ümitler bağlamıştır ve onun bütün yardım isteklerini kabul ederek, faaliyete geçmesini sağlamağa çalışmaktadır.

Bunlardan başka Uzun Hasan zamanın ünlü bilginlerini ve ümerasını da yanında toplamış bulunmaktadır: Tirek Sinan oğlu Alem Bey, Kadı Mahmud Şüreyhî, Timur oğullarından Muhammedî Bakır Mirza, Muzaffer Mirza, Çağatay ileri gelenlerinden Baba Hacı Bey oğlu Yusuf Bey, Zeynel Mirza, Kemah Beyi Suvar Bey, hepsi onun çevresinde yer almışlardır.

Hâsılı Akkoyunlu hükümdarı, Osmanlılar aleyhinde olmak üzere kendilerinden faydalanabileceği bütün elemanları yanına çekmeye çalışmış ve bunda da büyük ölçüde muvaffak olmuştur. Öyle görünüyor ki o, bu hususta Osmanlı Padişahı ile rakabet halindedir : Dulkadıroğlu Şehsuvar Bey'e yazdığı bir mektupta¹¹ Fatih, bazı Beylerin ve kabilelerin Uzun Hasan'dan kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmış bulunmalarından duyduğu memnunluğu,

⁸ Bak: *Türkiyat Mecmuası*, cilt VI. s. 285 vd.

⁹ Bu bir Osmanlı şehzadesidir, fakat hangisi olduğunu bilmiyoruz; rivayete göre Hindistan'da Adilşahiler sülâlesini kuran, güya Fatih Sultan Mehmed'in bir kardeşi imiş ve İran'dan Hindistan'a geçmiş; Osmanlı hanedanının bu kolundan bir prens olması ihtimali hatıra gelebilir.

¹⁰ Bayezid'in Cihanşah'a yazdığı mektupta püser-i Yakub diye anılan zat olsa gerek.

¹¹ Bak: *Vesika N. II*

“sadık dostların hergün çoğalmasının matlûb” olduğunu ifade etmektedir. Bunlar arasında Akkoyunlulardan Eğil kalesi Beyi, Karakoyunlulardan Abu Tahir ve Şah Ali Beyler; göçebelerden 10000 çadır halkı ile Bozca oğlu Susa Bey, Sevindük Bey ve İnal oğlu İbrahim Beyler bulunmaktadır. Fakat Uzun Hasan bunlardan bir kısmını, ezcümle Bozca oğlu ile İnal oğlunu tekrar kendi tarafına çekmeye muvaffak olmuştur.

Yine, Uzun Hasan'ın amcazadesi ve Erzincan Emiri olan Hurşid Bey tarafından Niksar Emiri Şemsüddin Mehmed Bey'e yazılan bir mektuptan¹² öğreniyoruz ki Şemsüddin Mehmed Bey, müfsidlerin sözüne kanarak Fatih tarafına geçmekle hata ettiğini anlamış ve pişmanlık göstermesi üzerine kendisini affeden Uzun Hasan'ın yanına dönmüştür. Aynı mektup bize Uzun Hasan'ın askerî hazırlıkları hakkında da bilgi vermektedir. Buna göre Uzun Hasan tarafından devletinin dört bucağından toplanan asker hadsiz ve kıyassızdır; yalnız Irak'tan tâlim ve terbiye görmüş 37000 piyade gelmiştir. “Ol kadar yarak ve çeri cem olmuştur ki kabil-i vasf u beyan değildir. Galebe hadsiz çeridir ve yarak çok olmuştur..” denilmektedir.

Bütün bu itinalı hazırlıklardan sonra Uzun Hasan artık harekete geçebilirdi. Yalnız kendisinde, Osmanlılardan farklı olarak, ateşli silâhlar yoktu. Fakat bunu da şimdi Venedik'ten temin etmişti. Ancak bu silâhların emniyetle muvâsalat edebilmesi için Karaman bölgesini elinde bulundurması lâzımgeliyordu. Halbuki bu memlekete Osmanlılar hâkim idiler. Yurtlarından kovulan ve mütemadiyen Uzun Hasan'dan yardım isteyip duran Karaman prensleri Pir Ahmed ile Kasım Beyler, Karaman'ın istirdadı için birer âlet olarak kullanılmağa hazır idiler.

1472 senesi, Uzun Hasan'ın Osmanlılara karşı umumî taarruza geçtiği tarih olmuştur. Aynı yılın daha Mayıs ayında son Trabzon İmparatorunun bir yiğeni, Uzun Hasan tarafından fiilen desteklenmek suretiyle Trabzon'u ele geçirmeye teşebbüs etmiş, fakat bunda muvaffak olamamıştır. Uzun Hasan ise, bu yıl içinde sadece Osmanlı sınır boylarını yağma ve tahrip etmek ve Karaman'ı ele geçirerek Venedik'ten hareket etmiş olan silâhlara yol açmak niyetindedir. Gerçekten de, bir yandan Karaman prenslerini affetmek için Fatih'e elçi gönderirken bir yandan da 30000 kişilik bir kuvveti Bektaş oğlu

¹² Bak: Vesika N. III.

Ömer Bey'in komutasına verip Osmanlı topraklarına doğru öncü olarak yola çıkarmıştır. Mültecilerden İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed Bey ile Karaman Oğlu Pir Ahmed ve Kasım Beyler de bu kuvvetler arasındadırlar. Bektaş Oğlu, Osmanlı kaynaklarının ifadelerine göre, bir hiyle ile sınırı geçtikten sonra ansızın Tokat'ı basıyor ve şehri taş üstünde taş bırakmıyacak şekilde tahrip ediyor. Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan bir Fetihnâmeden¹³ öğrendiğimize göre Tokatın tahribi, 877 senesi Rebiülevvelinde, yani 1472 Ağustosunda vuku' bulmuştur. Iorga ile Babinger'in faydalanmış buldukları yabancı kaynaklarla da teyid edilen bu tarih mânalı görünmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Uzun Hasan Tokat darbesi için bu kadar geç bir tarihi mahsus seçmiştir. Filhakika mevsim hayli ilerlemiştir ve Fatihin büyük bir ordu ile hemen İstanbul'dan kalkarak kendi üzerine yürümesi için artık vakit kalmamıştır. Böylece gelecek mevsime kadar kazanılmış olacak zaman zarfında Venedikten beklenen silâhlar da gelmiş, dolayısıyla zafer ihtimâli artmış bulunacaktır. Tokatın yağma ve tahribi sırasında yapılan zulümler, Timurun vaktiyle Sivas'taki hareketini hatırlatmaktadır. Öyle görünüyor ki Akkoyunlular, memleketi baştan başa geçecek olan müdhiş bir silindirin gelmekte olduğunu anlatmak amacını gütmektedirler; önlerine çıkacak herşeyin böyle korkunç bir akibete uğramağa mahkûm olduğunu duyurmak istemektedirler. İşte bu hareketiyle Uzun Hasan, Osmanlılara karşı büyük seferine başlamış bulunmaktadır. Yine Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan ve Uzun Hasan tarafından Karaman oğlu Pir Ahmed'e Tokatın yağmasından hemen sonra yazılan 1 Rebiulâhır 877, yâni 5 Eylûl 1472 tarihli bir mektup vardır¹⁴. Bu mektubunda Uzun Hasan, olayların arzusuna uygun bir tarzda geliştiğini ve işin artık kolaylaşmış bulunduğunu, kendisinin de konak konak ilerlediğini, kışı Osmanlı topraklarında geçireceğini bildirmektedir.

* * *

Şimdiye kadar söylediklerimizin neticesi olarak diyebiliriz ki Uzun Hasan, küçük bir Beylikten başlayarak şahsî kabiliyetleri sayesinde Önyasya'da büyük bir İmparatorluk kurmağa muvaffak olmuştur. Kudretli düşmanları olan Karakoyunlu ve Timur Oğlu devletlerini ortadan kaldırdıktan sonra en son rakip olarak kalan

¹³ Bak: Vesika N. IV.

¹⁴ Bak: Arşiv Kılavuzu, I, 6.

Osmanlı devletini de yıkmak suretiyle Asya'nın yegâne hükümdarı, bir cihangir olmak ihtiras ve kararındadır. Trabzon ve Karaman meselelerinde Osmanlılarla yaptığı ilk temaslar onu, başarı kazanmak için esaslı surette hazırlanmak lâzımgeldiği kanaatine vardır-mıştır. Atılacağı son büyük mücadelenin Önasya ve Güneydoğu Avrupa için haiz bulunduğu ehemmiyeti sanki müdrük imiş gibi, son derece temkinli davranmasını ve sabırla beklemesini bilerek uzun yıllar siyasî hazırlıklarda bulunmuş, bu uğurda her çareye başvurmuş, nihayet Anadolu üzerine hâkimiyet için olduğu kadar hıristiyan müttefikleri ile doğrudan doğruya irtibat tesis etmek için de önemli olan Karaman bölgesini ele geçirmek teşebbüsü ile Osmanlılara, son rakibe, karşı hücumu geçmiştir.

Hâdiselerin bundan sonraki seyri anahatları ile mâlumdur. Kara-man akını muvaffak olamamış, oraya yolladığı yiğeni Yusufca Mirza'nın kuvvetleri Osmanlılar tarafından imha edilmiştir. Buna rağmen kışı Erzincan bölgesinde geçirdikten ve daha birçok takviye kuvvetleri aldıktan sonra ertesi yıl Fatih Sultan Mehmed ile karşılaşmayı göze almış, fakat Otlukbeli Meydan Muharebesinde mağlup olarak kaçmıştır.

Eğer Uzun Hasan tasavvurlarını gerçekleştirebilseydi, Yakın-Doğu milletlerinin tarihi kim bilir nasıl bir seyr tâkip edecekti.

VESİKALAR *

Vesika No. I.

Sivas Beylerbeyi Hamza Beye
yazılan mektubun sureti

Topkapı Sarayı Arşivi No. 11602
ve 11440, iki parça halinde

- 1 جناب امير اعز اکرم اعقل افخم یکانه زمان خلاصه نوع انسان
المخصوص بعون عنایة الملك المتان معین الدوله والدين حمزه بيك زيد ایام
رفعتہ را
- 2 سلام وافر و تحیة متکائر مبلغ داشته ملاقات باد بعد از رفع سلام
محبانه اعلام می رود که چنان استماع افتاد که بیشتر ازین والده اولاد قرمان که
3 عمه خداوندکار است جهة استشفاع بدرگاه پادشاه میرفته و در راه وفات یافته
و بعد از ان پسرش رفته و بران جناب واضح است و در تواریخ مسطور که
4 در اوایل هرکس التجا بسلاطین می برده و ایشانرا انواع ناموس واقع می شده
چون والده پسران قرمان و پسر او التجا بدین پادشاه آوردند با وجود آنکه
5 تمامی خراسان و سمرقند تا بحد خطا فتح این پادشاه شده بود و از امرآء
اوز بک و مغول و هزاره مکاتبات آمده نوشته بوده اند که محمدالله تعالی
که فتح نصرت قرین
- 6 پادشاه زمین و زمان شد توجه نمایند که تا خطای فتح می شود
و از اکابر و اشراف و اعیان خراسان خط آمده بود که پادشاه توجه نماید
و ربقه ما را از دست ظالمان
- 7 خلاص دهد بواسطه ناموس که بدو شفاعت آورده اند اینچنین
ممالک را گذاشته و به آذربایجان نزول اجلال فرمودند اکنون چنان
استماع افتاد که
- 8 والده حضرت پادشاهی کس خود را پیش حضرت خداوندگاری
فرستاده که مزاحم قرمان نشوند و در اولکای ایشان مدخل نسازند تا از

* Bu vesikalari bana veren Doçent Dr. Adnan Erzi'ye teşekkür etmeyi borç bilirim.

- جانبن محبت و دوستی زیاده گردد که ایشان بغزا مشغول شوند و این پادشاه نیز.
- 9 بغزا توجه نماید این سخن بدین دولتخواه بسیار پسندیده و مستحسن آمد هر چند این مخلص درین قضیه متهم است
- 10 اما چون نمک آن درگاه خورده از روی دولتخواهی نصیحت میرود قسم بعظمة الله تعالی که مقصود این دولتخواه آنست که در میان مسلمانان فتنه و فساد
- 11 و اختلاف واقع نشود و از جانبن بغزا مشغول شوند زیرا که آبا و اجداد حضرت آن پادشاه [را] دستور بوده که علی الدوام بغزا مشغول شده اند و چون پادشاه ما را نیز
- 12 حضرت پروردگار دولت اترک میسرگردانید او نیز بغزا مشغول شود و هر دو برادر باشند بکرم الله تعالی پادشاه را با وجود شوکت و حشمت امیر تیمور بدو نسبت میکنند
- 13 و شرح تفوق آن پادشاه را نسبت با امیر تیمور که ذکر کرده می شود مطالعه فرمایند
- 14 اول آنکه عنایت باری تعالی در شان ان پادشاه زیاده ازان شده که شرح توان داد و آیات قرآن و احادیث برینمعنی واردست و اکابر دران باب چندین خبرها نوشته اند همانا بمسامع شریف رسیده باشد
- 15 دیگر آنکه امیر تیمور هفتده سال قلعه النجق را محاصره کرده بود نتوانست ستادن یکی از ملازمان ان پادشاه بکرم الله تعالی در یکروز فتح نمود دران محل در قلعه مذکور آن مقدار غله نبود که اکنون زرو طلا واقشه بوده وهست
- 16 دیگر آنکه روی امیر تیمور سرد بود و خلاق ازو متنفر بودند و میگریختند و آن پادشاه را روی کشاده است و تمامی حکام و خلاق روی بدرگاه او نهاده اند و امیر تیمور در اهل و عیال و عرض و مال مردم طمع میکرد

وانواع حالات واقع می‌شد خود تحقیق کرده باشید که با وجود ان نوع فتح ممالک در عرض و مال هیچ کس قصوری واقع نشد و همه را حرمت و عزت زیاده شد

17 دیگر آنکه امیر تیمور پسر زرگری بود و آن پادشاه عالی نسب است و بحسب و نسب پادشاهی تمام اترک بدو می‌رسد و در شام و روم اترک را بجای گبر میدیدند و خراج می‌گرفتند لله الحمد والمنه که هر کس که پیش این پادشاه آمدند کلاتران می‌رسیدند و هر کس را بقدر خود اولکا و موجه شفقت فرمود و از خراج خلاص یافتند

18 دیگر آنکه امیر تیمور در حال شما بیکانه بود نمی‌دانست و مردمان شما را نمی‌شناخت خود میدانید که آن پادشاه از تمامی اولکا و مردم شما صاحب وقوف است و مجموع حالات را نیک میداند امیر تیمور که از زیر قیصریه کوچ کرد تحقیق نتوانست کرد که خداوندگار کجاست چند هزار امراء خود را فرستاد که کسی را بدست آورند و خبر تحقیق نمایند نتوانستند بدست آوردن بعد از ان شاه ملک را که از امراء صاحب اعتبار او بود فرستاد تا دو کس را بصد زحمت از رعیت گرفت و آورد تاریخ امیر تیمور بدین سبب ذکر میکنند

19 دیگر آنکه جمعی امراء که اسامی ایشان مفصل می‌کردد پیش ان پادشاه اند و یکی ازین طایفه نزد امیر تیمور نبود

ولد	ولد	ولد
اسفندیار	قرامان	خداوندگار
ولد	اولاد	ولد
اینال	ذوالقادر	گرمیان
ولد	امراء	ولد
بازار لوبیک	بوزجه	ریحه (؟)

اولاد

محمد چلبی

توزانلو

که دقتدار بوده و از تمام ممالک
و خزانه و لشکر صاحب و قوف است

20 دیگر آنکه امیر تیمور یورش که مینمود اولکاء او از ماوراءالنهر
و سمرقند بود و از راه دور می آمدند و ممالک این پادشاه با اولکای شما
متصل است

21 دیگر آنکه عراقین و آذربایجان و فارس و کرمان تا بحد هندوستان در
حوزه تصرف آن پادشاهست و مملکت ساری که امیر تیمور مسخر نکرده
بود بعنایت تعالی نوکران پادشاه مسخر کرد

22 دیگر آنکه قلعه خرم آباد که شاهرخ میرزا و جهانشاه میرزا مسخر
نکرده بودند با تمامی کردستان و لرستان بتحت تصرف آن پادشاه درآمد
و سلاطین جیلانات و رستمدر مطیع و منقاد آن پادشاه اند و حاکم شروان
در مقام جانسپاری و خدمتکاری راسخ است

23 دیگر آنکه لشکر امیر تیمور پیاده بود و اکثرش گاو و خرسوار می شدند
و برکشهء ایشان از نم بود اکنون لشکریان این پادشاه را اسبان
و یراق کلتی معلوم کرده اند که بکرم الله تعالی هیچ پادشاه نداده است
و امیر تیمور بهر جا که میرفت خندق میکند و در خندق می نشست
و خود را حصار میکرد و آن پادشاه بهر جا که می رود خصم خود را از دور
در حصار میکند

24 دیگر آنکه دران و لاکه این محب بروم رفته بود تمامی رعیت ابا و اجداد
خداوندگاری دعا میکردند اکنون خلاف این معنی استماع می رود که
تکالیف بر رعایا مینمایند و از وطن مألوف میکردانند و رسوم و بدع
محدث می نهند اول دارالامان بود اکنون محستان؟ است و سیرت خوب
پدران و خود را تغییر نموده اند برین موجب استماع می رود

- 25 دیگر آنکه امراءِ جوجی که پیش امیر تیمور می آمدند يك نوكر ادفی او بدیشان آن قدر اعزاز و احترام نمی نمود که این پادشاه اکنون يك نوكر جوجی را اعزاز و احترام مینماید و انعام امیر تیمور که با امراء بزرگ می نمود اکنون این پادشاه بيك نوكر میدهد بلکه زیاده اولکا و مرسوم علیحده انعامات از زر و قماش و خلعت و اسب و کمر شمشیر طلا و قطار شتر . . . طلا و نقره و استر . . . مکمل و سایر اسباب شفقت میفرماید و علی الدوام بمجلس می آورد و صحبت میدارد
- 26 دیگر آنکه در زمان اول در روم زر را تغییر نمیکردند و اکنون چند نوبت است که زر را تغییر میکنند و بدین سبب هر بار جمعی از مسلمانان را بمال و عرض و نفس زحمت میرسد و در توقات ترازو نبود و اکنون بنیاد شده
- 27 دیگر آنکه بیشتر ازین استماع رفته بود که عثمانلو کافر را اسیر میکنند و کلیسا را می سوزانند اکنون معلوم شد که تغییر کرده مسلمانان را اسیر میکنند و مساجد را خراب مینماید
- 28 مقصود این دولتخواه آنکه میانه حضرت خداوندگاری با آن پادشاه ابا عن جد دشمنی واقع نبوده و اکنون نیز بدان مرتبه نرسیده که تدارک نتوان کرد هرچه اولاد قرمانست عمه زادگان خداوندگارند . . . شفقت فرماید و او را جا و مقام مسلم دارد چون پسران قرمان
- 30 بدین پادشاه ملتجی شده اند این پادشاه را نیز ناموس خلاص نمایند و از جانبین خلاق که ودایع حضرت خالق اند مرفه الحال بوده در مهاد
- 31 امن و امان روزگار گذرانند دیگر اصلاح ذات البین و رفع فتنه و فساد از مابین مسلمانان بر . . . مسلمانان واجب است از روی مسلمانی و دولتخواهی کلامی چند نوشته شد
- 32 معذور فرموده والسلام علی الدوام

Vesika No. II.

Fatih Sultan Mehmed'in Dulkadir Oğlu Şehsuvar Beye yazdığı mektup

بجانبِ امارتِ مآبِ معالی نصابِ دولتِ انتسابِ مفاخرِ ایابِ عزّتِ
اکتسابِ حاویِ خصایصِ اربابِ الالبابِ سبّاقِ غایاتِ الایانه نسّاقِ
مصالحِ الانامِ فی الولاية ذوالفخرِ الاتمّ والاشمّ والنجابة والکرمِ المخصوصِ
بعناية خالقِ الاممِ برادرِ عزیزِ شهسوارِ المکرّمِ ادامِ الله اقباله وقرنِ
بالنحجِ آماله تحیاتِ صافیاتِ وتسلیاتِ وافیاتِ که متهبّ و داددن
صدورِ بلورِ مطالعه قلندقدنصکره معلومِ اولاکیمِ گچنِ بیلِ یمنِ واقباله
عنانِ عزیمتِ ارناوودِ ولایتنه منصرفِ قلبِ عزّ وسعادته واصلِ اولبِ
اکثرِ ولایتدن نهبِ و غارتِ ادبِ عسا کرِ گردونِ مآثرِ یاقبِ یقیجق
رؤسِ جبالده و بطونِ اودیهدده قاجوبِ قورتلمشِ بعضی کفره قالمشِ ادی،
اول جهتدن بوییلِ ینه اعلامِ نصرتِ شعارِ اسلامِ اولِ ولایتلره خفوق
واهترازِ بلبِ برهنمونئِ نصرتِ اولِ حدوده واصلِ اولبِ بعناية الله تعالی
جندِ غالبِ چونِ بروقِ خوافظِ وریاحِ عواصفِ مسارعه گوسترب
قللِ اطوادده و بطونِ وهادده بجنه (؟) اولمشِ و اسرابِ یعافیرِ گبیِ مواضع
صعابه التجا ایتمشِ صغارِ و کبارِ نه دکلو کافرِ وارسه اتباعیِ و قومِ و قبائله
بجمعهمِ اله کتوربِ قیدِ اسارِ ایله مقیدِ قلندیلرِ و اولِ نوعکِ راهِ طغیانِ
ونهجِ عصبانده غایتنه و نهایتنه یتشمشِ مردملرندن اون بیلکِ مقدارِ عددِ
بارگاهِ گردونِ اشتباهمِ حضورنده علفِ شمشیرِ آبدارِ و آتشِ بارِ بیرلبِ
درکاتِ جحیمده ارواحِ خبیثه لری سوابقلرینه لاحقِ اولدیلرِ، اطرافده
قرلنلرنه حد نه نهایتِ و بعضیِ ولایتلرِ واسکندریه قره عینِ الدولة الغرا
غرّه جبهه السلطنة الزهرا واسطة عقدِ السعادة السامیه رابطه عقدِ الایاله
العالية اعظمِ الوزراءِ العظامِ افخمِ الکبراءِ الفخامِ المخصوصِ بعناية الله المعزّ
لمن یشاء بدرالملة والدين محمود پاشا امضی الله سیفه الخزیزِ وایده

بنصره العزيز بعضی عساکرِ ظفر رهبرله اول طرفك غارتنه ارسال اولندی، مشارالیه دخی مقارنهٔ یمنله واصل اولب اطراف واکنافنده اولان کویلیری توابعی ولواحتقیله یاقب یقب علی وجه الکمال نهب و غارت ادب قلیجندن قرتلن اسیرلردن سلسلهٔ اسارله مسلسل قلب آلوب اردوی همایونمه کتوردی فی الجملة بعناية الملك المعین ذکر اولنان ارناود ولایتی شویله اولدی کیم اول دیاره توجه اولنمغا احتیاج قلمیوب سائر محروسیم کبی بردخی شماره توزیع اولدی ودخی معلوم اولاکیم الحالهٔ هذه جناب امارت مات جانبنندن مکتوب و آدم ارسال اولنب مصر لویله مدارات متصور اولمادغی اجلدن حلبه متعلق کرد اولرینی غارت ادب وفیکه آدلوقعه سن آلوب قرداشک یونس اچنه قیوب و سبس قلعه سنندن آدم کلب عنقریب فتح احتمال وار عمر بکی رمضانلو اچنه بک نصب اتدوک دیو اعلام آتمش سز بوقضایا بحذا فیرها واضح ولایح اولدی امدی مناسب اول کورزردی ممکن اولدوغنجه عداوت اظهار اولنمیوب قدر ما ممکن مدارات طریقنه سلوک اولنایدی الحالهٔ هذه مصلحت اولدرکیم اکر ممکنسه کیروتداریک اولنب معنای مدارات صورتی بغلنا واکر ضرورت اولب هیج وجهله ظاهری دوستلغه مجال اولنمازسه اندنصکره «الضرورات تبيح المحظورات» شول که سز لره انسب واصلحدر اونک اوزرینه اولاسز وهم خدمتکزک بوجانبه اکمل اخلاص و اتم اختصاصی کالشمس وقت الضحی والبدر ليله الدجی ظاهر و باهر در ظاهرآ مناسب اولدی کیم بونک امثالی امور عظامه اقدام و مباشرت مع المشاورت اولنایدی وهم اوزون حسن بک طرفندن اکیل قلعه سنک بکی خدمتکزده کلب درک اولدوغن وقره قیونلودن ابوطاهر بک وشاه علی بک کلدوکی اعلام ایتمش سز غایت موجه واقع اولدی انلری رعایتکز امثالنک توجهنه سبب اولرو شولکی اسباب دولت و آثار سعادت در متأكد اولا و بیان ارنندن بوزجه اوغلی سوسا بک و سوندوک بک و اینال اوغلی ابراهیم بک اون بیک او مقداری اولا ممالک محمیهمک سینورنه کتوردککیزی

اعلام ایتمش سز غایت موجّه واقع اولمش نه شبهه شولکه آثار اخلاص وانوار اختصاص در ساعه فساعه متزاید و متضاعف اولسه کړک وهم اونلره رومده قشلاغچون استدکلری یرلره نور حدقه سلطنت و نور حدیقه مملکت اوغلم بایزید طول الله عمره ویزید قبلنه حکم طلب اولنمش علی ماهوالمطلوب حکم یازلب بله کوندردلی و حلب نائبنک و امیر شامک مکتوبلرن ارسال ادوب صداقتلرن اعلام ایتمش سز معلوم اولدی اصدقانک کثرتی مطلوبدر ان شاء الله یوماً فیوماً زیاده اوله و سلفکا قلعه سی ذی الحجّه آینوک آخربنه دک فتح اولا دیمش سز سابقا دخی بوبابده ایما اولمش ادی کړک درکی جهد جهید و سعی شدید و کدّ مدید کواستربل تحصیل اولنب آدمکّز قویاسزکی اول طرفه وفور شفقت و مزید مرحمت حاصل اولا و خبری دخی عنقریب الزمان واصل اولا ان شاء الله تعالی زیاده نرود .

Vesika No. III.

Topkapı Sarayı Ârşivi No. 5445

NIKSAR EMİRİ ŞEMSÜDDİN MEHMED BEYE HURŞİD
BEY (UZUN HASAN'IN AMCAZADESİ VE ERZİNCAN
EMİRİ) TARAFINDAN YAZILAN MEKTUP

1) Cenâb-ı emîr ve emîr-zâde-i a'zam, ekrem-i a'del-i a'kal-i eşca'-ı devrân el-mahsûs bi-inâyeti'l-Meliki'l-Mennân 2) Şemsü'd-dünyâ ve'd-dîn Mehmed Biğ 3) . . . Ba'demâ i'lâm olunan oldur ki. 4) hidmetünüze âdem irsâl kılmışduk; mektûb-ı şerîf ile âdem hemrâh idib irsâl kılmışdun ve dimişdün ki 5) müfsidler sözüne uyub pâdişâhun günâhkârı olduk; envâ'dürlü işler başımuza geldi 6) bedterin tâifenün ortasına düşdük, halâs olamazuz; ahvâlümüzi pâdişâhun kulluğuna 7) i'lâm idesiz; eğer şöyle ki bir kerem ve murüvvet olurise ki ayağı toprağından mahrûm olmayavuz, bize bilduresüz 8) deyû iltimâs itmişdün ve dahî dimişdün ki Rûmî dahî ve Şâmî dahî gördüm ve bildüm ki 9) hemân bir adları varımiş. Öyle olıcak bu cânib dahî senün iltimâsun muccebince hazret-i a'lâya 10) vardum, ol sözleri arza kıldum; makbûl ve pesendide olundu ve buyruğ itdi ki merhûm 11) Cihangîr Mirza Cihanşah Biğün katına vardı ve leşker cem'idib geldi; âhıru'l-emr gine envâ'dürlü 12) inâyet ve şefkat kılduk; oğul uşağı ile katuma geldi ve Mardin gibi kal'ayı teslim kıldı 13) gine erzânî gördük ve karındaşum Veys Biğ dahî nice nevbet günâh eyledi, gine katuma gelicek 14) ivaz yahşılık itdüm deyû buyruğ itdi ve dahî bu cânib arz kıldum ki Hürmüz'den tâ Rûm ve Şâm 15) serhaddine değin taht-ı tasarrufdadır, revâ değül ki oğlunuz ve karındaşunuz özgeler eşîğine 16) muhtâc ola. Öyle olıcak öyle cevâb virib buyruğ kıldı ki dört bin tuman-ı İsfahanî 17) ve iki bin tuman dahî izâfe virmüşdüm, iki bin tuman dahî nokerinün tasarruf [1] var idi 18) merhûm Osman Biğ ve Sultan Hamza biğligince berâber idi, belki dahî ziyâde; onun kadrini bilmedi 19) şimdi Şâmî ve Rûmî dahî gördü, Hamîd'den tâ Haleb ve Divriği haddine değin ülkâ idi ve Rûm'da 20) Bursa'dan berüsünce vardı, ammâ şimdi yahşi bildi bizum hakkımızı ki ol yerleri gördü 21) çün insafa gelmiş ve kendü günâhına mu'terif olmuş, ol âyet

mücebince ki “Ve'l-kâzîmîne'l- gayz 22) ve'l-âfîne ani'n-nâs” dır (16) günâhından geçdük ve afv kılduk; yakîn bildük ki müfsidlerden imiş 23) ondan değil imiş deyû buyruğ itdi, inâyet ve rahmet eyledi. Vâcib oldu hizmetinize 24) i'lam kılduk ve dahî bilmiş olasız ki Rüstem Biğ sana yahşi meseldir; her taş düşdüğü 25) yerde ağıdır ve dahî bu cânib Şahruh Mirza ve Rûm ve Şâm leşkerini görmüşdür. Şimdiki halde 26) bu leşker ki hazret-i hümâyun cem'itmişdir hadd u kıyâsı yohdur; hâmil-i mektûb dahî takrir kıla. 27) Henüz Şiraz'un leşkeri Şahzâde Sultan Halil - hullidet sultanühu hâzır değildi 28) ve Bağdad çerisi gelmemişdi. Hayf olmaya mı ki bunun gibi devletden mahrûm olasız 29) Tamam Âzerbaycânun ve Diyar-ı Bekrûn Kürdü ve Irak Halacıları ...30) Cem olmuşdu ve Irak'dan mikdâr otuz yedi bin piyâde ...geldi, mecmû' iş görmüş kişiler ile ihtiyât itdük, ol kadar yarak ve çeri cem'olmuşdur ki kabil-i vâsf u beyân değüldür. Bu cânib dahî ol kadar ola ... Galebe hadsüz çeridir ve yarak çok olmuşdur.

El-Müştak Hurşid

Topkap; sarayı Arşiv No. 9196

Vesika No. IV.

(15-17) .. حالیا ما وقع حال انکه درماه ربیع الاول سنه سبع و سبعین وثمانمائه حسن طویل باغوی پسر قرمان نخیلات فاسده و تصورات بلافایده و غرور در دماغ جان انداخت بمکر و حیل جمعی را که کزین لشکرش بود بجانب توقات فرستاد ... (19) اموال و اعراض اهل اسلام را تباه کردند... (20) بجانب قرمان شتافتند ... (26 - 21) چون این خبر... بسمع نواب همایون حضرت شاه و شاهزاده عالمیان ... مصطفی چلبی سلطان رسانیدند با جمعی که ملازم رکاب فلک اقتدار بودند بر ایشان تاخت بیک طرفه العین دمار از روزگار ایشان بر آورد مقداری هفت هزار ترکمان را طعمه شمشیر آبدار ساخت ... و امیر یوسف را که عم زاده حسن طویلیست سر لشکر بود طفل پانزده ساله بطعن سنان از اسبش ربود به پایه رکاب فلک اقتدار آورد .. (31 - 27) باتمام الجه و غنائیم در پایه سریر اعلی کشورستانی سلیمان مکانی خلیفه الرحمانی سلطان الاسلام ظل الله علی الانام مالک رقاب الامم خلیفه الله فی العالم حامی بلاد اهل الایمان ما حی آثار الکفر و الطغیان ناصر الشریعه القویمة سالک الطریقه المستقیمه باسط مهاده العدل و الانصاف... مالک سریر الخلافة بالاستحقاق ... ارسال داشت ... (33-31) اعمال فضیحه و مخالفات اسلام بدرگاه عالم پناهی معروض داشت موقوف آن حادثه امرآء کامکار عالی مقدار و وزراء نامدار با وقار باتفاق عقل و نقل و حمایت دین برای قلع و قمع و دفع او بموجب حکم جهاتمطاع اجماع فرمودند لشکر عظیم بسان دریا... [جمع شده] ... (43-41) سلاطین کفار کنار که طوق... آستان فلک آشیان سالها باز قری وار در گردن داشته اند و در رسوم جان سپاری اطاعت و انقیاد نموده مثل انکروس و لاز و بوسنه و افلاق و جنوی و بلغار و ارنوت و سرف و بغداد مقدار هشتاد هزار سوار... فرستادند (45-44) چنانکه در سابع عشر ذی القعدة الحرام سنه سبع و سبعین وثمانمائه موکب همایون... عزیمت بر صوب دیار آن مفسد مصتم داشت... (46-45) مقدمه عسکر منصور افواج دریا امواج روم ایلی که هر یک چون عقاب اجل پُر آن بودند ...